

בירור קצר בזיהויו של "גדול הרופאים"

הרב אהרן קאפח
רב בית הכנסת רמב"ם – רמת גן

בקיץ תשנ"ג בהיותי מלמד את "שמונה פרקים" להרמב"ם, שהיא למעשה הקדמתו לפרוש המשנה על מסכת אבות, נתבררו ונתלבנו לי נקודות ומושגים שונים במשנתו של רבנו. במסגרת זו, רשמתי לי הערות הבהרה, ואחת מהן היא שאלת זיהויו של "גדול הרופאים" שעסק בחלוקת הנפש, והרי היא לפנינו:

הרמב"ם בפרק ראשון מהקדמתו למסכת אבות כותב כי: "נפש האדם אחת ויש לה פעולות הרבה שונות" (עמ' רמז). ולאחר מכן הביא את דעתו של "גדול הרופאים" (שם), שאמר שיש שלוש נפשות "טבעית וחיונית ונפשית" (שם). אולם הוא סבור "שחלקי הנפש חמשה הזן והמרגיש והמדמה והמתעורר וההוגה (עמ' רמח), עיי"ש שהביא נמוקים לכל זה. ו"גדול הרופאים" שאומר רבנו, כבר העיר הגר"י קאפח (בהע' 2) כי: "יש סבורים שהכוונה על היפוקרטס היווני בפתיחת ספרו ברפואה ואחרים סבורים כי הכוונה על גאלינוס. וראה גם 'מקור חיים' לרשב"ג שער ה' ט"ו בתשובה השניה של הרב". אמנם פרופ' ישעיהו ליבוביץ' בשיחות על שמונה פרקים לרמב"ם (ירושלים תשמ"ו, עמ' 18) אומר, שהכוונה לגאלינוס. אך הגר"י קאפח בשיחה שבעל פה, משיב, שאולי נתכוון הרמב"ם להיפוקרטס, וזאת, מכל מה שהביא דעתו ר' נתנאל בן ישעיה, מחכמי תימן בתחילתה של המאה הי"ד, בחבורו הפרשני פילוסופי על התורה "מאור האפלה" (מהדורת הר"י קאפח, ירושלים תשי"ז), פרשת תזריע. ר"נ בן ישעיה הביא בפרושו לפסוק: "אשה כי תזריע" (ויקרא ז ב), בין יתר דבריו את דעתו של היפוקרטס בנדון זה:

"וכך אמר "בקראט" בפרקיו שהמתהווה בצד הימני של הרחם יהיה זכר, והמתהווה בצד שמאל של רחם יהיה נקבה. אמר המפרש רבנו משה בירבי מימון זצ"ל, אומר בקראט, שהצד הימני שלרחם יותר חם מן השמאלי ולפיכך החליט שהמתהווה שם יהיה זכר, ומי יתן ואדע מאין ידע בקראט את זאת, האם ידע זאת בחזון. זה לשונו" (שם, עמ' שכ"ג)

עתה אם נרצה לדעת את לשונו המדוייקת של היפוקרטס ואת אשר אמר עליה הרמב"ם, נעיין בחיבורו של הרמב"ם 'פירוש לפרקי אבוקראט' (מהדורת דר' זיסמן מונטנר, ירושלים תשכ"א) מאמר חמישי עמ' 109:

"אמר אבוקראט": מי שהיה מן העוברים זכר, הנה ראוי שיהיה גדולו בימין, ומי שהיה מהם נקבה, בשמאל. אמר המפרש: זה מבואר, כי הצד הימני יותר חם, וזכר גאלינוס, כי "הזרע" אשר יבוא מן האשה מן הצד הימני, מאחד מביציה, בו עובי וחום. ואשר יבוא מן הצד השמאלי, הוא דק מימי, והוא יותר קר מן האחר. ואיני יודע אם הגיע זה בנבואה או שהגיע אליו בהקש (ואם היה זה שסידר זה הסדר בהיקש), הנה הוא היקש נפלא".

נראה שלפני ר"נ בן ישעיה היה נוסח שונה במקצת ממה שלפנינו, בעצם זה שהרמב"ם מזכיר את גאלינוס, מה שלא הוזכר בנוסח שהביא 'מאור האפלה'. מ"מ, לאור כל החקירה שלפנינו, אף שאינה שייכת במישרין לנושא המדובר והוא חלקי הנפש, אך נכנסנו לכל זה, רק כדי לנסות לזהות את שמו של הרופא, שאמר שהנפש מתחלקת לשלושה חלקים. וקודם שנסיים הערה זו, נציין, שדר' זיסמן מונטנר במהדורתו לספרו של הרמב"ם 'הנהגת הבריאות' (ירושלים תשי"ז), הביא בנספחים קטעים משמונה פרקים להרמב"ם, וגם בעמ' 150, כאשר מובאת לשונו על "גדול הרופאים", מציין בהע' שזהו היפוקרטס.

לסיכום: הגר"י קאפח אינו מכריע, פרופ' ליבוביץ' טוען שזהו גאלינוס, ומונטנר קובע היפוקרטס.

